

תוכן העניינים

- גבי שפלד
פתח דבר: במלאת 150 שנה להולדתו של זיגמונד פרויד 7
- משה הלוי ספירו
התרבות של אי הנחת: הערות לגבי ה־Unbehagen הסמוי
ביחסיו של פרויד עם הממד האסתטי בתרבות 19
- ערן רולניק
בין תרבות לציוויליזציה: הפרוידיאנים של ארץ ישראל 65
- ז'וזה ברונר
האם הערומה: מדוע התייחס פרויד לתאונות רכבת
פעם אחת בלבד ולא יספ? 81
- רענן קולקה
מתרבות בלא נחת לתרבות של חמלה: התבוננות
אופטימית על הפסימיזם של פרויד 98
- דניאל אפשטיין
תרבות בלא נחת או אי־נחת כמקור התרבות 122
- שמואל ארליך
אי הנחת של היחיד ורווחתה של התרבות 139
- אברהם ב' יהושע
מהי הנחת האפשרית בתרבות 152
- רשימת המשתתפים 169

פתח דבר

במלאת 150 שנה להולדתו של זיגמונד פרויד

גבי שפּלר

פנתאון הדמויות שהשפיעו על האנושות לדורותיה מלא וגדוש. הספרות, האמנות, המדע, המוזיקה, הדת, הצבא, ההגות השלטון, הם תחומים שבני אנוש עסקו בהם זה מאות ואלפי שנים. לחלקם נודעה השפעה מיוחדת והם היוו צירים עיקריים שעליהם נסבה התפתחות האדם והחברה בתקופות שונות.

עם זאת, מעטים מאוד האישים שהשפעתם על האנושות היתה מקפת וגורפת כל כך עד שבמורשת התרבותית שלנו הם הפכו למעין מגדלורים הזוכים לכולטות ייחודית, ולא תמיד בזיקה ישירה לתרומתם הספציפית בזמן נתון. כזה הוא מעמדו של זיגמונד פרויד – מייסד הפסיכואנליזה, חוקר, סופר, רופא, נירולוג, פסיכולוג ופסיכואנליטיקאי, שנולד באוסטריה ב־6 במאי 1856. אף שההגות הפסיכואנליטית קשה ללמידה ולהמשגה, דומה כי מושגי היסוד של פרויד שכיחים ונפוצים בכל רובדי החברה, ולעתים אף משמשים בפי מי שאינם מכירים אותם דיים. נראה כי אין אדם בתרבות המערבית שלא שמע את המילים 'טעות פרוידיאנית' 'הפסיכואנליזה של פרויד', 'ספת הפסיכואנליזה' וכו'. העיסוק המתמיד, הנמשך עד היום,

בעניינים שנחקרו ונוסחו לפני 100-120 שנה מדהים ביחודו ומהווה עדות נוספת לאוניברסליות של פרויד והגותו.

הפסיכואנליזה כתאוריה התייחסה להיבטים שונים של האנושיות והתרבות: החל בהתייחסות הרצינית ביותר לסוגיות של התפתחות נפשית ובריאות נפשית, וכלה בשאלות של תרבות, אמנות, דת ועצם הקיום האנושי. זכתה תורתו וזכה פרויד האיש וברחבי העולם נערכו אירועים מדעיים שונים לציון 150 שנה להולדתו.

מוקד ההתעניינות העיקרי ב-110 שנות קיומה של הפסיכואנליזה היה תחום הפסיכואנליזה הקלינית. זו התפתחה בצורה נרחבת, ולימים היתה לגישה ההגמונית לטיפול נפשי במסגרות שונות ובהפרעות שונות. גם היום, כאשר גישות חלופיות, פסיכולוגיות, רפואיות וביולוגיות משמשות בסיס שונה לטיפולים נפשיים, ולעתים אף עוקפות את הפסיכואנליזה בתחרות הנמשכת זה דורות, נשארה הפסיכואנליזה הגישה המקיפה והמעמיקה ביותר לתיאורה של התפתחות נפשית והכנתה, לחקר הצמיחה האישית והאנושית.

בעוד הפסיכואנליזה הקלינית נתונה בסערות של תחרות ומאבקי קיום, דומה כי ראייתו הרחבה והעמוקה של פרויד את החברה, התרבות, הדת והאמנות, נותרה כחלק מנכסי צאן ברזל, המסייעים לנו תדיר להבין תופעות בחיינו האישיים והחברתיים וסוגיות בתרבות האנושית.

בדיוק לפני חמישים שנה קיימו הפקולטה לרפואה והאוניברסיטה העברית בירושלים עצרת למלאת 100 שנים להולדתו של פרויד.

בעצרת זו נישאו שמונה הרצאות, שש מהן מפיהם של פסיכיאטרים ונוירולוגים. פרופ' לייב היילפרין, שהיה נוירופסיכיאטר, התייחס לדרכו של פרויד בנוירולוגיה, דרך שבה הלך פרויד 20 שנים תמימות.

עובדה זו מוכרת פחות כיום, שכן אנו מזהים את פרויד הרבה יותר עם הפסיכולוגיה וחידושי הפסיכואנליזה. רק בשנים האחרונות מתפתח מחדש תחום הנוירופסיכואנליזה המאגד בתוכו את מדעי המוח והפסיכואנליזה בהשראת רעיונותיו המדעיים המוקדמים של פרויד. פרופ' צבי ויניק, מנהל בית החולים לחולי נפש טלביה בירושלים,

פסיכואנליטיקאי בכיר ומראשי החברה הפסיכואנליטית בישראל, נשא הרצאה על השפעתו של פרויד על הפסיכיאטריה, והדגיש את החשיבות שנודעה לפרספקטיבה הפסיכולוגית של פרויד לחשיבה הרפואית בפסיכיאטריה. פרופ' ויניק, בתארו את תולדות הפסיכיאטריה לפני פרויד ואחריו, סיכם את הרצאתו במילים אלה: 'השפעתו של פרויד בשדה הפסיכיאטריה מורגשת יותר מאשר בכל שדה אחר. ושום תגלית – אפילו לא זו של שורת התרפיות הביולוגיות שעדיין לא נסתיימה – לא הביאה לידי תוצאות כאלו בתולדותיה, כאותו מפנה שנתחולל בה בעקבות הפסיכואנליזה'.

ד"ר משה וולף, ממייסדי הפסיכואנליזה בארץ ישראל המנדטורית, ומי שהיה בעת ההיא יו"ר החברה הפסיכואנליטית בישראל, נשא הרצאה על קווי היסוד הכללים של הפסיכולוגיה הפסיכואנליטית של פרויד. הרצאה זו מעניינת במיוחד, שכן אינה עוסקת בחידוש מסוים אלא מהווה תמצית מרתקת של התפיסה הפסיכואנליטית של פרויד כפי שהובנה ונוסחה על ידי אחד האנשים שפרויד העריך ביותר את יכולתו האקדמית והמדעית. פרופ' ג'יימס מאן, פסיכיאטר ופסיכואנליטיקאי מבוססון, ששהה באותה שנה בישראל בניסיון לבדוק את האפשרות של עלייה לארץ והיקלטות בה, דיבר על תרומתו של פרויד להבנת הפסיכוזות. לימים נודע מאן בתרומתו המהותית לפסיכותרפיה הפסיכודינאמית המודרנית, בכך שייסד את שיטת הטיפול המוגבל בזמן, שיטה ששנים רבות אחר כך למדונו ולימדנו אותה בירושלים וברחבי הארץ. ד"ר אריה פייגנבאום, מראשוני הרופאים שהתעניינו בפסיכואנליזה בפלשתינה, דיבר על תגלית הקוקאין ופרויד. ד"ר יוליוס צלרמאייר דיבר על היסודות הפסיכואנליטיים בתפיסה הפסיכוסומטית. מכל הרופאים שנשאו דברים, ד"ר צלרמאייר היה היחיד שלא היה פסיכואנליטיקאי, אך כאיש התרבות האירופית הקלאסית וכפסיכיאטר שהתחנך באירופה, היה אמון על החשיבה הפסיכואנליטית. העצרת התייחסה גם להיבטים נוספים של הפסיכואנליזה, כגון

פילוסופיה ויהדות. פרופ' נתן רוטנשטרייך דיבר על הפילוסופיה הפסיכואנליטית ופרופ' עקיבא ארנסט סימון דיבר על זיגמונד פרויד היהודי. הרצאותיהם היו בחזקת ההעמקה הרוחנית שנדרשה לדעת המארגנים לשם השלמת ההרצאות הקליניות על תרומותיו המגוונות של פרויד. בשיאו של יום העיון נקרא גם אולם הוראה בבית הספר לרפואה במגרש הרוסים על שמו של זיגמונד פרויד.

בשנת 1957 הוציאה הוצאת הספרים ע"ש י"ל מאגנס של האוניברסיטה העברית בירושלים ספר שכותרתו 'עצרת פרויד ליום הולדתו המאה'. הספר איגד בתוכו את כל ההרצאות שנישאו בעצרת במלאת 100 שנים למותו של פרויד. נשיא האוניברסיטה העברית דאז, הפרופ' בנימין מזר, נשיא החברה הפסיכואנליטית בישראל פרופ' צבי ויניק, ויו"ר החברה הנורופסיכיאטרית בישראל פרופ' ל' היילפרין העלו בדבריהם את זכרו, את תפארת חזונו ועוצמת השפעתו של פרויד על רוח הדור. הם סיימו באומרם שכמו אלברט איינשטיין במדעי הטבע כן זיגמונד פרויד במדעי הרוח נמנה עם גאוני עמנו שהפרו את תרבות העולם.

רק כעבור 20 שנה השכילו שלושה ארגונים אלה (האוניברסיטה העברית, החברה הפסיכואנליטית בישראל ובית הספר לרפואה של הדסה והאוניברסיטה העברית) לחבור יחדיו ולכונן את מרכז זיגמונד פרויד לחקר פסיכואנליטי בישראל, לייסד בתוכו את הקתדרה לפסיכואנליזה ע"ש פרויד ולאפשר בכך הנצחה דינמית, חיה, פעילה ותורמת לפרויד ולתיאוריה הפסיכואנליטית על היבטיה המגוונים.

חמישים שנה לאחר מכן יזמו מרכז פרויד באוניברסיטה העברית והחברה הפסיכואנליטית בישראל את הכנס החגיגי לציון 150 שנה להולדת פרויד. מבנה הכנס ותכניו שונים, ומשקפים אל נכון את התמורות בפסיכואנליזה הישראלית והעולמית.

כאמור לעיל, רוב ההרצאות בעצרת המאה הקיפו את פועלו הרפואי והפסיכולוגי של פרויד ועסקו בהרחבה בתרומתו ובתרומתה של הפסיכואנליזה הקלינית. כל הדוברים אז היו רופאים ידועי שם

ומוכילים בתחומם הן במישור הקליני הן במישור הציבורי (מנהלי בתי חולים ומרפאות פסיכיאטריות בארץ ובעולם). הרכב זה של הדוברים שיקף את המעמד המקצועי והמוסדי המבוסס מאוד של הפסיכואנליזה בארץ ובעולם באמצע המאה הקודמת. מציאות זו השתנתה בישראל ובעולם כולו באלף השלישי. הפסיכואנליזה אינה עוד הגישה הדומיננטית בשירותי בריאות הנפש.

הכנס לרגל מלאת 150 שנה להולדת פרויד התמקד בהיבטיה הפילוסופיים התרבותיים והאמנותיים של התיאוריה הפסיכואנליטית. אמנם, בעצרת המאה עסק פרופ' נתן רוטנשטרייך בהרצאתו במסה **תרבות בלא נחת** (מושא ההתייחסות בכנס הנוכחי), ואמר כי פרויד מייצג בתפיסתו גישה פילוסופית של חיפוש אחרי האמת במידה המתאימה לפילוסופיה. הוא מצא צד שווה בין גישתו היסודית של פרויד לבין המורשת הפילוסופית בכל הקשור לחיפוש אחרי האמת. מהבחינה הפילוסופית מצויים אנו בעיצומו של אזור דמדומים ואיננו יודעים מה הלה צופן בחובו. מעמדה של הפסיכואנליזה הקלינית השתנה. מצד אחד, האדם המודרני מוצא מזור למועקותיו באמצעים מהירים כדוגמת תרופות או טכניקות טיפוליות המבוססות על עקרונות אחרים מאלה של הפסיכואנליזה.

מצד שני, האדם המודרני המדגיש את הסובייקטיביות של קיומו כערך, נוטה בחלקים מסוימים של העולם, לרבות באזורים מסוימים של ישראל, להאדיר את השיטה המאפשרת לו התבוננות סובייקטיבית בעצמו, במניעיו ובמהלכי חייו, בלי שיהיה הכרח לקשרם לתוצאה מדידה או להערכה פורמלית של יעילות השיטה. די לו לאדם המודרני שהוא חפץ בדבר-מה כדי לאפשר את קיומו. זהו פן אחר של האדם האורבני שאמנם ממחר תמיד ואצה לו הדרך, אך הוא יכול תוך כדי מרוצו לאפשר לעצמו דברים ופעילויות שהאיכר התמים וחסר האמצעים לא יכול היה להרשות לעצמו.

על כן, הפסיכואנליזה במלאת 150 שנה להולדתו של פרויד עומדת במקום אחר: עיוניה הפילוסופיים אקטואליים עד היום.

לעומת זאת היבטיה הקליניים השתנו לבלי היכר. נטוש ויכוח בשאלה האם היא מתקיימת, מתקדמת, ומה צופן בחובו עתידה הקליני של הפסיכואנליזה

המסה של פרויד *Das Unbehagen in der Kultur* זכתה, כמו כל עבודותיו של פרויד, לתרגומים רבים. כותרתה באנגלית היא: *Civilization and its Discontents*. הכותרת בעברית היא: 'תרבות בלא נחת'. ניתן היה לקיים יום עיון שלם על תרגום הכותרת הזאת ומשמעויות הבחירה התרגומית בין *Kultur* במונח *culture* או במונח *civilization*. ואי-הנחת היכן היא ממוקמת? האם היא חלק בלתי נפרד מהתרבות? (כפי שאולי מרמזת הכותרת בגרמנית); האם היא תוצאה בלתי נמנעת (או נמנעת) של התרבות? (כפי שניתן להבין מתרגום הכותרת לעברית); האם אי-נחת מובנית בתוך התרבות? (כפי שניתן להבין מהכותרת האנגלית).

במכתב מ-1929 לתלמידו ועמיתו מקס אייטינגון, מי שייסד לימים את החברה הפסיכואנליטית בפלשתינה כתב פרויד: 'ייתכן כי אפשר לקרוא ליצירתי "האומללות שבתרבות"'. לכסוף הוא ריכך את הכותרת ובחר ב'אי נחת' וגם ב'חוסר נוחות' או 'חולי'.

פרויד פותח את מסתו בשורות אלה:

אינך יכול להימלט מן הרושם, שבני האדם מודדים בדרך כלל ערכים באמות מידה שגויות, שואפים לרכוש לעצמם כוח, הצלחה ועושר ומעריצים את אלה אצל זולתם, אבל ממעיטים בהערכת ערכיהם האמיתיים של החיים. ואף על פי כן בכל קביעה כללית כזאת נשקפת סכנה של שכחת רב-גוניות עולמם של בני האדם ושל חיי הנפש שלהם. ישנם אישים שהערצת בני-זמנם אינה נמנעת מהם אף שגדולתם נשענת על תכונות והישגים, שהם זרים בתכלית למטרות הציבור ולאידיאלים שלו. על נקלה אתה מבקש להניח שאך מיעוט הוא המוקיר את האישים הגדולים הללו, שעה שהרוב הגדול כל כך ואינו עושה כן, וזאת בשל אי-העקביות שבין מחשבתם של בני האדם

למעשיהם, וכן בגין ריבוי הקולות של משאלות לבם (פרויד 1968 [1930]: 118).

והוא מסיים את המסה בשורות הבאות:

דומני ששאלת גורל המין האנושי היא אם, ובאיזו מידה, יעלה בידו התפתחותו התרבותית להתגבר על שיבוש החיים בצוותא מכוח דחף התוקפנות ודחף ההכחדה העצמית. בהקשר זה ראוייה אולי דווקא התקופה הנוכחית לתשומת לב מיוחדת. בני האדם הביאו את שליטתם באיתני הטבע למדרגה כזו, שהם מסוגלים להשמיד זה את זה עד האיש האחרון. והם גם יודעים זאת. מכאן חלק נכבד מאי־השקט, מן האומללות, מתחושת הפחד שהם חווים כיום. עתה יש לצפות שהשני מבין צמד הכוחות השמימיים, הארוס הנצחי, יאמץ את כל אונו ויצא ממאבקו ביריבו, בן אלמוות כמוהו, כשידו על העליונה. ואולם מיהו האיש המסוגל לנבא את הצלחתו ואת אחריתו של מאבק כזה? (שם: 183).

בין שתי פסקאות אלה בולטת ההתחבטות הפסימית של פרויד ביחס לדילמה של האושר האנושי והתנאים המוגבלים להשגתו: 'השאיפה האנושית לאושר אינה בת ביצוע, וכל תנאי היקום וסדריו נוגדים אותה. ניתן לומר כי הכוונה שאדם יהיה מאושר אינה כלולה בתוכנית הבריאה'.

על אחת ההשלכות של האדם ותרבותו כתבה המשוררת הפולנייה ויסלבה שימבורסקה כלת פרס נובל לספרות (1996) בשירה מ־1945:

פעם היטבנו לדעת את העולם:
– כל כך קטן עד שניתן לחבקו בזרועות,
כל כך קל עד שניתן לתארו בחיוך,
כל כך פשוט, כהד של אמיתות קדומות בתפילה.

ההיסטוריה לא האירה פניה בתרועת ניצחון:
– היא זרתה בעיניים חול מלוכלך.
לפנינו השתרעו דרכים רחוקות ללא מוצא,
בארות מורעלות, לחם לחץ.

שללנו מן המלחמה – ידיעת העולם:
כל כך גדול עד שניתן לחבקו בזרועות,
כל כך קשה עד שניתן לתארו בחיך,
כל כך מוזר, כהר של אמיתות קדומות בתפילה.
(מתוך 'בשבח החלומות', תרגום: רפי וייכרט)

ביום העיון ובספר זה נדונה מסתו החשובה של פרויד מכמה פרספקטיבות: אמנותית, היסטורית, פילוסופית ותרבותית. שבעה מאמרים בספר וכל אחד מהם משקף נקודת מבט של הוגה דעות חשוב בתחומו על כתיבתו המעשירה של פרויד במסה 'תרבות בלא נחת'. כל אחד מהכותבים מקיף היבט מיוחד באישיותו וכיצירתו של פרויד. אני מקווה כי הדיונים בסוגיה זו של התרבות ותוצאותיה מזוויות פסיכואנליטיות, היסטוריות, פילוסופיות ותרבותיות, יקרבו את כולנו להבנה עמוקה יותר של התרבות כתוצאה אנושית והשפעותיה על היחיד – עלינו.

פרופ' משה הלוי ספירו, פסיכולוג קליני והוגה דעות פסיכואנליטי, עוסק במאמרו הפותח ספר זה ביריעה רחבת הממדים והעמוקה אודות משמעותה של תרבות אי-הנחת, ודן באי-הנחת הסמויה ביחסו המורכב של פרויד לממד האסתטי של התרבות. פרופ' ספירו עושה זאת תוך ניתוח למדני ומדוקדק של התהליכים שעברה המסה 'תרבות בלא נחת' עד להוצאתה לאור. הוא מתייחס לשינויים שחלו בכותרתה, למהלכי התרגום ולמעברים הבין-לשוניים בין כתיבתו של פרויד בגרמנית ותרגומיה האפשריים לאנגלית. ברהיטות פסיכואנליטית מנסה ספירו

לרדת לשורשי מחשבתו של פרויד, תוך ניתוח שלבי הכתיבה והפרסום של מסה זו, לרבות השקפותיו של פרויד על האסתטיקה של התרבות, באמצעות משחק המילים הפותח את מאמרו: 'תרבותה של אי הנחת', קרי הנחת היסוד בדבר חשיבותן של רמות שונות של אי נחת כגורם מפתח באישיותנו ובעולמנו התרבותי.

ד"ר ערן רולניק, פסיכיאטר, היסטוריון ומתמחה בפסיכואנליזה, מציג את הטווח שבין תרבות לציוויליזציה מנקודת המבט שאותה העמיק לחקור והיא הפסיכואנליזה בארץ ישראל. חלק מעבודתו של רולניק פורסמה בספרו 'עושי הנפשות: עם פרויד בארץ ישראל 1918-1948' (2007). במאמרו 'בין תרבות לציוויליזציה: פרויד ופסיכואנליזה בארץ ישראל' עוסק רולניק בשאלה האם אפשר לאתר ממד אופטימי כלשהו ביצירתו של פרויד. רולניק משיב כי פרויד לא ידע בעצם את ממדי הזוועה שאותה שיער וחזה בזעיר אנפין בבריחתו מאירופה. בהתפתחותה של הפסיכואנליזה בארץ ישראל רואה רולניק אבן דרך חשובה בהתפתחותה כתיאוריה ברחבי העולם, וזאת באמצעות התחברותה הלא-מוכנת-מאליה לאידיאלים ציוניים וסוציאליסטיים, בעיקר בתנועה הקיבוצית המתחדשת.

פרופ' ז'וזה ברונר, היסטוריון ומומחה להיסטוריה גרמנית, מתייחס במאמרו 'האם הערומה – מדוע התייחס פרויד לתאונות רכבת פעם אחת בלבד ולא יסף' ליחסו של פרויד לטכנולוגיה, ומתמקד בהתייחסויותיו ב'תרבות בלא נחת' בפרספקטיבה נרחבת יותר שמצביעה על התפתחות מחברה שבטית קמאית לחברה שבה גדל פרויד ושאותה ראה כמדעית. לטכנולוגיה לפי גישה זו יש יתרונות גדולים בהעצמת היכולת האנושית מחד גיסא. מאידך גיסא יש גם משמעות להתעלמותו של פרויד מהסכנות הטמונות בפיתוחים טכנולוגיים. ברונר, הנעזר במושגים פסיכואנליטיים, מפתח פרשנות המסבירה את עמדתו של פרויד בשאלה זו.

רענן קולקה, פסיכואנליטיקאי בכיר והוגה דעות, מציג במאמרו מבט אופטימי על הפסימיזם של פרויד. קולקה מציע כי הישענותו

של פרויד על מבנה הוויה וחשיבה דואלי, נובעת מעמדה אפיסטמית מערבית מובהקת המוליכה את פרויד לעמדתו הפסימית והטורדת. עוד מציע הוא כי יש לראות את אי הנחת כשסע ממאיר בין האדם לעצמו, בין האדם לזולתו ובין האדם לעולמו. הפתרון המוצע על ידי קולקה הוא המצב המזיגתי, הבין-הווייתי והאוקיאני. תוך התייחסות לתורות המזרח, מגיע קולקה לדיון במושג החמלה כמצב שאיננו בינאישי כי אם מצב על-אישי.

הרב דניאל אפשטיין, הוגה דעות ופילוסוף, מתייחס לתרומתם של שלושה ענפי הגות יהודים – פרויד, הוסרל ולוינס – לשאלת מקור התרבות כאי נחת קיומי. הוא מציג את התמקדותו של הוסרל בממד הקונקרטי של העולם – הפנומנולוגיה, את תגליותיו של פרויד לגבי הלא מודע כביטוי לחלק האפל של הקיום האנושי, ואת לוינס בהבנתו את האתיקה כמפתח להוויה ולהבניה של החוויה הקיומית האנושית. אפשטיין מתייחס במאמרו לאי הנחת שבתרבות לא במובנה העצמי (על פי היידגר) אלא כתנאי למצב או לאי-מצב המאפיין את התרבות האנושית. באמצעות ניתוח רגיש של המתח האינהרנטי שטבוע במצב האנליטי הקליני בין היושב על הכורסה והשוכב על הספה – מתח המלווה את התקווה לתיקון מלא של העולם באנליזה אידאלית – מסכם אפשטיין את הגותם של שלושה ענפי רוח חסרי נחת, שבעצם הגותם אינם מאפשרים לתרבות להגיע לידי שובע, לידי נחת, ובכך להיסגר על עצמה.

פרופ' שמואל ארליך, פסיכואנליטיקאי בכיר, במאמרו 'אי הנחת של היחיד ורווחתה של החברה', מטפל במתח שנוצר במשולש תרבות, יחיד ופסיכואנליזה. הוא מנתח את יחסי הגומלין שבמשולש זה בהבטחות ובאכזבות שמציבות הן הפסיכואנליזה והן התרבות בפני היחיד והחברה. לדעתו של ארליך, הפסיכואנליזה צריכה לוותר על חלק מההוקרה והמשיכה התרבותית שבהן זכתה כדי שתוכל להיות במקום שבו היא יכולה לסייע בהצעת הבנותיה ליחיד ולחברה. ארליך מצביע על כך שהצלחתה של הפסיכואנליזה בהשתלבות

במסגרת התרבות הכללית תורמת באופן פרדוקסלי להעצמת אי־הנחת של היחיד מחד גיסא, ומאידך גיסא מסכנת את עצם קיומה של הפסיכואנליזה, שהחתרנות היא מאפיין עיקרי שלה.

הסופר א"ב יהושע נוקט גישה שונה מזו של ארליך: במקום להתמקד באי־הנחת, הוא מחפש את הנחת האפשרית שבתרבות. באמצעות הצבתן של חמש שאלות על טיבה של הנחת שאמורה לספק התרבות, על כישלונותיהן של תרבויות מפוארות ומפותחות להגן על נתיניהן מפני תוקפנות איומה, ושואל האם התרבות בת זמננו המאופיינת בגלובליזם, פלורליזם ודמוקרטיה, מסוגלת להגן טוב יותר על האדם מפני תוקפנותו? מה מקומה של הדת במארג התרבותי ומהן סיבות התחזקותה בחברות רבות ברחבי העולם, ומהי מידת האשמה שבנו המניעה את התרבות? הדיון המקיף והמענה לשאלות אלה הם לב לבו של המאמר מאת א"ב יהושע, מאמר שנוגע גם במצבנו החברתי והפוליטי כיהודים במדינה יהודית דמוקרטית במזרח התיכון.

אני בטוח כי דיוננו בסוגיה זו של התרבות ותוצאותיה מזוויות פסיכואנליטיות, היסטוריות, פילוסופיות ותרבותיות יקרב את כולנו להבנה עמוקה יותר של התרבות כתוצאה אנושית והשפעותיה על היחיד.

לעריכת האירועים שקיימנו בירושלים, ושספר זה הוא אות זיכרון להם, חברו יחדיו ארבעה גורמים: שגרירות אוסטריה בישראל; החברה הפסיכואנליטית בישראל; מכון מינרבה להיסטוריה גרמנית בפקולטה למדעי הרוח באוניברסיטת תל אביב, ומרכז זיגמונד פרויד לחקר פסיכואנליטי באוניברסיטה העברית בירושלים. אני מבקש להודות לכל הגופים האלה על תמיכתם ותרומתם הרעיונית והמעשית בקיום הכנס במלאת 150 שנה להולדתו של פרויד, אירוע העומד בתשתיתו של ספר זה.

תודה מיוחדת לוויאן שטרית־וטיץ ולטובה וייסמן, חברות הוועדה

המדעית של החברה הפסיכואנליטית בישראל על פעילותן הברוכה והמעשירה ועל שותפותן המלאה בהכנתו והנחייתו של הכנס לציון 150 שנה להולדתו של פרויד.

יבואו על הברכה שבעת מחברי המאמרים, שתרמו אותם כהוצאות ועמלו על עריכתן כמאמרים על מנת שישמשו להנצחה ומזכרת של עצרת חשובה זו.

תודה להוצאת מאגנס של האוניברסיטה העברית ולהוצאת כנרת זמורה ביתן על נכונותן לתרום להווייה התרבותית בישראל באמצעות הוצאת ספר זה לאור.

רשימת המקורות

ויניק, צ' ול' היילפרין (עורכים) (1957). **עצרת פרויד ליום הולדתו המאה**, ירושלים: מאגנס.

פרויד, ז' (1930 [1968]). **תרבות בלא נחת** (תרגום: מרדכי ברכיהו). תל אביב: דביר.

רולניק, ע' (2006). **עושי הנפשות – עם פרויד בארץ ישראל, 1918–1948**. תל אביב: עם עובד.

שימבורסקה, ו' (2004). **בשבח החלומות** (תרגום: רפי וייכרט). תל אביב: קשב לשירה.